

Waddenzeeforum

Regionale Conferentie Nederland

Dokkum, 15 november 2004

Verslag

Welkom

De deelnemers werden welkom geheten door de conferentievoorzitter, de heer Roel Cazemier, burgemeester van Dongeradeel.

De heer Cazemier wees op het feit dat de gemeente Dongeradeel een "typische" Waddenzee gemeente is waarin de landbouw relatief belangrijk, de dienstensector ondervetegenwoordigd en de bevolking aan het vergrijzen is. Volgens de studie van Prognos, in opdracht gegeven door het Forum, zijn dergelijke gebieden niet voldoende voorbereid op de toekomst.

Daarom is het nodig economische investeringen te doen die in harmonie zijn met ecologische en sociale aspecten. De aanbevelingen volgen deze lijn, aldus Cazemier.

Ter aanvulling op het rapport van het Forum stelde hij voor, namens gedeputeerde Baas van de Provincie Fryslân, in het hoofdstuk infrastructuur ook de centrale as Dokkum-Nijega op te nemen.

Tevens zou in het rapport de omvorming van bepaalde visserijhavens, waaronder Lauwersoog, naar toeristische havens als optie moeten worden opgenomen.

De heer Cazemier sprak zijn waardering uit over het WSF project hetgeen hij volledig geslaagd noemde op grond van de veelheid aan concrete aanbevelingen.

Landbouw

De heer Frans Keurentjes, vertegenwoordiger van de NLTO en voorzitter van de WSF werkgroep landbouw, presenteerde de door het WSF ontwikkelde strategie voor duurzame landbouw.

Hij deed een oproep tot de mogelijkheid tot het ontwikkelen van perspectieven voor de landbouw. Belangrijk daarbij zijn schaalvergroting, verbreding en verdieping van de activiteiten in samenhang met de zorg voor de natuur en het milieu.

Hij ging tevens in op de discussie rond de plaatsing van de Waddenzee op de werelderfgoed lijst en maakte duidelijk dat hierover zorgen zijn binnen de landbouw. Hij vroeg zich af wat dit toe zou voegen aan duurzaamheid en onderstreepte de noodzaak dat ondernemerschap mogelijk blijft.

Keurentjes ging ook in op de Waterkaderrichtlijn, met name de aanwijzing van de Waddenzee als natuurlijk of sterk veranderd water en wees op de mogelijke consequenties van het laatste m.b.t. afwatering. Ook was hij bang dat de aanwijzing als natuurlijk water tot meer regelgeving zou leiden.

De heer Engelsman (ANWB) verbaasde zich over de voorzichtigheid m.b.t. de werelderfgoed status. Dit is toch gratis reclame.

De heer Keurentjes verwees naar ervaringen in Middag-Humsterland: In Zuidhorn werd reeds gewezen op de mogelijkheid tot het indienen van bezwaren op grond van de mogelijke plaatsing op de werelderfgoedlijst. Hij was tegen een deken van regels omdat dit minder kansen voor ondernemers betekent.

De heer Ijzerman (SBB) stelde voor dat de landbouw op de eilanden ook inzet op natuurnevenproducten.

De heer Keurentjes antwoordde dat opwaardering van producten veel gedoe en regelgeving met zich meebrengt. Op de eilanden is bovendien een schaalnadeel en daarvoor zou de regelgeving moeten worden aangepast. Agrarisch natuurbeheer kan inderdaad een belangrijke functie vervullen.

De heer Koel (provincie Groningen) vroeg zich af of biomassa productie niet tot een uniform en grootschalig landschap leidt.

De heer Keurentjes meende dat er inderdaad lokaal verschraling in de biodiversiteit zal optreden, maar dat er op regionaal niveau voldoende variëteit zal blijven. Overigens was met biomassa vooral de vergisting van organisch afval bedoeld.

De heer Schroot (Raad voor de Wadden) meende dat er een spagaat is wat betreft (grootschalige) landbouw en landschap en vroeg of er concrete plannen zijn om deze spagaat te overbruggen.

De heer Keurentjes stelde dat de hoofdstructuur van het landschap nog steeds te vinden is en dat het er bij een beoordeling van grootschaligheid om gaat het gehele gebied in beschouwing te nemen.

De heer Zorge (gemeente Leens) vroeg zich af welke privileges gemeend zijn in de derde aanbeveling.

De heer Keurentjes antwoordde dat het hier gaat om verbeteringen op de werkvloer, sociale aspecten en voorzieningen.

De heer Boersma (Syntens) vroeg om welke conflicten het gaat tussen landbouw, recreatie en toerisme (m.b.t. schaalvergroting).

De heer Keurentjes verduidelijkte dat het vooral planologische aspecten zijn en dat het er om gaat hoe landbouw en toerisme het best ruimtelijk af te stemmen zijn en hoe ondernemers hierbij gefaciliteerd kunnen worden.

De heer Dankert (Raad voor de Wadden) wees nog eens op de mogelijke gevolgen van het aanwijzen van de Waddenzee als natuurlijk water onder de Kaderrichtlijn Water, zoals hoge normen en dus meer belemmeringen voor perspectieven.

De heer Keurentjes voegde hieraan toe dat het belangrijk is dat er perspectieven voor ondernemers blijven en dat dus nieuwe claims vanuit de KRW en de werelderfgoed aanwijzing niet gewenst zijn.

De heer Pilat (St. Waddengoud) vroeg zich af of 'we nog wat gaan doen'. Het WSF lijkt vooral dingen te willen gaan onderzoeken.

De heer Keurentjes onderstreepte de noodzaak dat er nu inderdaad concrete zaken moeten worden opgestart. Zowel de overheden als de sector moeten de aanbevelingen oppakken.

Visserij

De voorstellen m.b.t. tot een strategie voor duurzame visserij werden toegelicht door heer Jaap Holstein, secretaris van het Productschap Kokkelvisserij en voorzitter van de WSF werkgroep visserij. Hij was van mening dat er in het Forum op een positieve manier was gediscussieerd, maar dat het Forum achter de feiten aanliep. Al een jaar geleden was een visie op duurzaam vissen opgesteld door de sector zelf, maar desondanks was kokkelvisserij uitgeruild tegen gaswinning en had het Europese Hof de uitspraak gedaan dat kokkelvisserij een activiteit is die ieder jaar in het kader van de Habitatrichtlijn moet worden beoordeeld. Dit geeft onvoldoende investeringszekerheid. Beide zaken zijn onbegrijpelijk voor de sector. De aanbevelingen behelzen een oproep aan de politiek om dit in beleid om te zetten. Lange termijn beheersplannen is een centrale aanbeveling. Het voorbehoud van de milieuorganisaties in Sleeswijk-Holstein op dit onderdeel is onbegrijpelijk. De visserijorganisaties moeten de verantwoordelijkheid voor het beheer dragen door het zgn. "extension de regime". Het voorgestelde onderzoek naar de regels moet zich vooral richten op welke regels overbodig zijn.

De heer Oosterhof (gemeente Dokkum) vroeg zich af of kleinschaligheid een oplossing is.

De heer Holstein antwoordde dat kleinschaligheid niet alleenzaligmakend is maar dat een verbreding van de inkomstenbasis noodzakelijk is, dus minder afhankelijkheid van één soort. Het combineren van vergunningen zou een mogelijkheid zijn. Hij onderstreepte echter het belang van een goede sanitaire controle.

De heer Helder (gemeente Witmarsum) vond het abstractieniveau van de voorstellen nogal hoog en meende dat er een uitvoeringsplan moest komen. Hij wees ook op de noodzaak van een koppeling met het SEOW project.

De heer de Jong (WSF secretariaat) antwoordde dat het in eerste instantie vooral om het ontwikkelen van een strategisch niveau ging en er nu inderdaad aan de omzetting van de voorstellen moet worden gewerkt waarbij ook de respectieve rollen van de overheid en de sectoren duidelijker zouden moeten worden.

Wat betreft het SEOW deelde hij mee dat binnenkort een gesprek plaatsvindt tussen de heer Nijpels, het SEOW secretariaat en het WSF secretariaat.

De heer Visser (Raad voor de Wadden) ging in op de aanbeveling een trilateraal platform voor vissers in het leven te roepen. Hij stelde voor daarvoor aansluiting te zoeken bij het regionaal adviescollege Noordzee of te kiezen voor een dergelijke structuur.

De heer Holstein meende dat bestaande structuren verbreed zouden kunnen worden.

De heer Dommerholt (Natuurmonumenten) vroeg zich af of het Forum voldoende gebruik had gemaakt van recente discussies in NL, met name de uitkomsten van het EVA-2 project.

De heer Holstein antwoordde dat EVA-2 in de discussies is meegenomen, maar dat het Forum op haar eigen manier heeft gezocht naar een invulling van het begrip duurzaamheid.

De heer Dankert (Raad voor de Wadden) wees op het Leader Project geïntegreerde visserij en vroeg zich af of op korte termijn een piloot project mogelijk zou zijn om de door het WSF voorgestelde strategie te testen.

De heer Holstein was het in principe eens met de uitgangspunten van het project maar waarschuwde voor het uitbreiden van het aantal vergunningen (zoals bij het Leader project). Bij dit soort projecten zou in de eerste plaats aan deelname door bestaande vissers moeten worden gedacht. Garnalenvissers zouden bijvoorbeeld geholpen zijn met oestervisserij. Eén en ander zou echter niet tot verhoging van de visserijdruk mogen leiden.

Toerisme

Dit Thema werd ingeleid door de heer Jens Enemark, secretaris van het trilaterale Waddenzeesecretariaat (CWSS). Hij informeerde de deelnemers dat het Forum had besloten geen aparte Thematische Groep voor toerisme in te stellen omdat reeds in de periode 1999-2001 een trilateraal project duurzaam toerisme had plaatsgevonden (Netforum project). De tekst in de brochure is voor een belangrijk deel gebaseerd op de Netforum resultaten.

Er was daarom besloten de uitkomsten van dit project als uitgangspunt te nemen en toerisme en recreatie in principe in alle Thematische Groepen te laten behandelen. Dit was echter in onvoldoende mate gebeurd en er was besloten alsnog een ad hoc werkgroep toerisme in te stellen. Deze groep zal op 22 november voor het eerst bij elkaar komen. Hij stelde daarom voor de discussie te richten op commentaren en voorstellen die meegenomen zouden kunnen worden voor deze vergadering in aanvulling op de voorstellen die in de brochure staan.

De heer Schroor (Raad voor de Wadden) stelde voor het gehele Waddengebied in zijn gezamenlijkheid te vermarkten en daarvoor de gemeenschappelijke Friese achtergrond met zijn unieke geschiedenis en landschappelijk en cultuurhistorisch erfgoed te gebruiken.

Mevrouw Meijer (Stuurgroep Waddenprovincies) merkte op dat na het Netforum project een actieprogramma was vastgesteld en stelde dat lessen moeten worden geleerd uit de omzetting daarvan. Eén van de gebleken problemen was de betrokkenheid van de marktpartijen. Voor de Nederlandse partijen is gezamenlijkheid nog steeds belangrijk voor een marktstrategie en men wil daarmee doorgaan.

Naar de mening van de heer Jager (Staten Groningen, CDA) is gezamenlijkheid een goede zaak en moet versnippering worden voorkomen. Hij stelde ook voor de projecten op elkaar aan te laten sluiten.

Volgens de heer v.d. Berg (gemeente Ferwerd) is uitvoering van de voorstellen het belangrijkste item. Hij merkte op dat dit tot conflicten kan leiden. Hij vroeg zich af of het niet goed zou zijn een streekplan voor het gehele Waddengebied op te stellen, waarin belangen, tegenstellingen en uitvoering zijn vastgelegd.

De heer Enemark wees op de grote verschillen in regelgeving tussen de Waddenzeelanden. Het niveau van een gezamenlijk plan zou volgens hem eerder strategisch moeten zijn met uitwerking op regionaal en lokaal niveau.

De heer Zorge (gemeente Leens) was van mening dat de economische dimensie van toerisme niet voldoende naar voren kwam in de voorliggende tekst. Hij stelde voor dit duidelijker te maken, o.a. door te vermelden dat er mogelijkheden voor ontwikkeling moeten zijn.

Natuur/Milieu

Een inleiding op het thema natuur en milieu werd gegeven door Herman Verheij van de Waddenvereniging, voorzitter van de Thematisch Groep Beleid en Beheer. Verheij maakte duidelijk dat het WSF eindrapport geen apart hoofdstuk over natuur- en milieubescherming bevat omdat de bescherming van de Waddenzee het hoofdthema binnen de trilaterale samenwerking is en vastgelegd is in het Waddenzeeplan. Volgens Verheij was het WSF tot stand gekomen op instigatie van de milieubeweging met het doel meer betrokkenheid bij het thema Waddenzee te krijgen en een samenhangend toekomstbeeld te ontwikkelen. Die samenhang zou bereikt kunnen worden via het door de EU aanbevolen concept van geïntegreerd kustgebied beheer. Hij waardeerde de discussies in het Forum als goed en opbouwend en gebaseerd op de gedachte van een gezamenlijk uniek Waddengebied. Een belangrijk verschil met het trilaterale werk was volgens Verheij het feit dat het in het WSF niet uitsluitend over de Waddenzee sec ging, maar over het gehele Waddengebied. Ook de natuurbeschermingsorganisaties zijn voor meer bedrijvigheid en ontwikkeling in de regio mits dit gebeurt op duurzame wijze.

Het was vanaf het begin niet de bedoeling ook natuur en milieu als een aparte sector te behandelen. Er is al een gezamenlijke Waddenzeeplan met een leidend principe dat als uitgangspunt voor het werk dient. Hij gaf aan dat de natuur- en milieugroepen nog een aantal voorbehouden hebben gemaakt op het concept t eindrapport, maar goede perspectieven zien voor een oplossing daarvan. Het doel is met een gezamenlijke document te komen, hetgeen uniek zou zijn en de beste gezamenlijke inbreng voor de regio.

De heer Sieswerda (Staten Fryslân, D66) vond het jammer dat er geen hoofdstuk natuur en milieu is met daarin ook aandacht voor de economische waarde van natuur, rust en ruimte.

De heer Dommerholt (Natuurmonumenten) vroeg meer aandacht voor natuur in het WSF rapport. Er zou moeten worden aangegeven wat gewenst is m.b.t. natuur en milieu. Dit was volgens hem belangrijk om het draagvlak te vergroten.

De heer Verheij was het hiermee eens hoewel hij niet zo somber was over het draagvlak.

De heer Holstein (Productschap kokkelvissers) stelde dat deze discussie in het Forum heeft plaatsgevonden en dat bewust was gekozen voor de optie geen apart hoofdstuk natuur op te nemen. Hij wees er met nadruk op dat de uitgangspunten voor natuurbescherming niet ter discussie waren gesteld.

De heer Oosterhof (gemeente Dongeradeel) was tegen een apart hoofdstuk en meende dat het integrale karakter de meerwaarde van het stuk was.

De heer Verheij stelde naar aanleiding van deze discussie voor dat een eventueel hoofdstuk over natuur vooral een beschrijvend en toelichtend karakter zou moeten hebben, dus zonder de strategie zoals in de sector teksten.

De heer Dommerholt (Natuurmonumenten) gaf aan voorstander van aanbevelingen m.b.t. natuur en landschap te zijn.

De heer Verheij antwoordde dat dit in de Stuurgroep zou moeten worden besproken.

De heer Cornelje (RCNZ) refereerde aan de Stade en Esbjerg Conferenties waar natuurbescherming het centrale thema was geweest. Het Forum was juist ingesteld om nu ook de sociaal-economische aspecten te belichten.

De heer Verheij antwoordde op deze laatste opmerking dat duurzaamheid betekent het vinden van een balans tussen economische, sociale en ecologische waarden en niet uitsluitend de eerste twee.

De heer van de Bles (Staten Fryslân, GL) wees op het nadeel van integrale teksten, die volgens hem te algemeen waren. Hij vroeg zich af of de Waddenvereniging voldoende ruimte zou krijgen om zaken toe te voegen bij de concrete invulling.

De heer Verheij wees nogmaals op het belang van een evenwichtige invulling van het begrip duurzaamheid.

Industrie/havens

Een inleiding tot het Thema Industrie/havens werd gegeven door de heer Hans Haerkens van VNO/NCW Noord en lid van de Thematische groep Industrie/havens.

Met betrekking tot de voorgaande discussie stelde de heer Haerkens dat de natuurwaarden buiten kijf staan. Al op de eerste Forumvergadering was besloten geen aparte Thematische Groep natuur in te stellen maar natuur en milieu een geïntegreerd deel te laten uitmaken van de vijf nader te behandelen thema's. Hij vertrouwde erop dat de milieuorganisaties ook nog steeds deze conclusie delen.

Wat betreft de resultaten van het Forum was hij niet zo optimistisch en tevreden. Hij vroeg zich af waartoe de voorstellen moeten leiden en pleitte voor een concrete uitvoeringsagenda.

Een doorbraak in de discussies rond de Waddenzee was volgens hem het rapport van de Commissie Meijer, waarin wordt gepleit voor ontwikkeling binnen duidelijk gestelde grenzen. Hij ging ook in op de actuele discussie rond de aanwijzing van de Waddenzee als natuurerfgoed en stelde dat het voor de industrie essentieel was hoe hier door natuurorganisaties mee werd omgegaan. Hij rondde zijn betoog af met de stelling dat de industrie en havenvertegenwoordigers graag betrokken willen worden bij de verdere ontwikkelingen.

De heer Cornelje (RCNZ) vroeg zich af waarom bij de havenvoorstellen en infrastructuur het accent op Duitsland ligt.

De heer Boolsma (Gemeente Dongeradeel) pleitte voor concrete projecten zoals de "centrale as".

De heer Buitenwerf (Harlingen Seaport) wees op het probleem dat de vaargeulen van Harlingen en Den Helder deel uitmaken van de PSSA Waddenzee (i.t.t. de Duitse en Deense havens).

N.a.v. de opmerkingen van de heer Haerkens merkte de heer Revier (Waddenvereniging) op dat de natuur- en milieubeweging niet voor een werelderfgoed status had gepleit.

Hij was het eens met de opmerking over het te hoge abstractieniveau. De voorstellen voor duurzaam Harlingen zouden meegenomen kunnen worden. Hij vroeg zich af of voor de concretisering van de projecten voorgesteld door de Commissie Meijer ondersteuning van het bedrijfsleven verwacht mag worden.

De heer Haerkens beantwoordde deze vraag met ja.

De heer Jager (Staten Groningen, CDA) merkte op dat ook de vaargeul naar Lauwersoog onder de PSSA valt. Hij vroeg zich af waarom met een havenconcept minder gebaggerd zou moeten worden.

De heer Visser stelde voor de tekst betreffende baggeren (p.26) te schrappen.

De heer Buitenwerf (Harlingen Seaport) onderstreepte de noodzaak van een vaargeul met een diepte van 7 1/2 meter voor de haven van Harlingen. De normering in de PKB van 1993 is onvoldoende en houdt geen rekening met ontwikkelingen m.b.t. schaalvergroting.

De voorzitter, de heer Cazemier stelde voor dat de betroffenen samen een stuk uitwerken betreffende de baggerproblematiek en dit schriftelijk indienen.

De heer van Zanten (KvK, Groningen) pleitte ervoor aan een integrale aanpak vast te houden. Hij wees op het verband tussen ruimtelijke ordening en de in het rapport voorgestelde clustering en onderstreepte dat waar nodig de ruimtelijke ordening zou moeten worden aangepast.

De heer Haerkens ondersteunde dit voorstel. Voor alle havens moet dezelfde "playing field" gelden, de havens zijn juist het sterke punt van de regio als het gaat om toekomstige ontwikkelingen.

Mevrouw van der Schoor (Duurzaamheidscentrum Lauwersoog) noemde het project duurzame waddenvloot. Zij stelde voor een referentie op te nemen in het hoofdstuk Industrie/havens betreffende energietransitie d.m.v. LNG en biodiesel.

De heer Sieswerda (Staten Fryslân, D66) vroeg zich af of zoutwinning bij Harlingen als duurzaam bestempeld kan worden.

De heer Eshuis (Akzo) pleitte voor het opnemen van een strategie voor een duurzame chemische industrie.

De voorzitter concludeerde dat tekstvoorstellen over baggeren en chemie aan het secretariaat zouden worden toegezonden.

Energie

De heer Joop Marquenie (NAM), lid van de Thematische Groep Policy/Management, gaf een inleiding tot het thema duurzame energie.

Hij onderstreepte dat duurzame energie ook betekent beschikbaarheid van energie. Door de toename van het wereldwijde gebruik van fossiele energie (met name door China) zal Europa afhankelijker worden van import. Energiezekerheid is dus van groot belang. Daarvoor is infrastructuur (pijpleidingen) nodig. Hij noemde als voorbeeld Denemarken dat in de jaren 70 100% energie moest importeren, maar nu zelfvoorzienend is. De energiezekerheid kan worden verbeterd door het winnen van de eigen voorraden en door betere energie-efficiëntie bijv. door besparing.

De heer Hofman (Staten Fryslân, GL) vroeg of getijde-energie een optie is.

De heer Marquenie antwoordde dat dit thema is besproken, maar dat het rendement te laag is.

De heer Oosterhof (Gemeente Dongeradeel) vroeg zich af waarom het thema kernenergie niet voorkomt in de strategie. Hij was ervan overtuigd dat er binnen 10 jaar een discussie over de installatie van kerncentrales in het kustgebied zal plaatsvinden.

De heer Marquenie antwoordde dat het thema kernenergie niet bespreekbaar was gebleken in de thematische groep energie.

De heer Jager (Staten Groningen, CDA) wilde weten of er al resultaten zijn van de pilotprojecten offshore windenergie. Hij vroeg ook of in Duitsland niet reeds een offshore windenergiepark binnen de 12-mijls zone gepland was.

De heer Marquenie antwoordde dat er nu voldoende gegevens zijn om de monitoring van het project Egmond bij te stellen. Hij bevestigde dat er in Duitsland, voor de kust van Borkum, inderdaad vergevorderde plannen zijn voor een offshore windpark dat binnen de 12 zeemijl grens ligt.

De heer Boolsma (gemeente Dongeradeel) wees er op dat de meeste voorgestelde projecten studies waren. Hij stelde voor concrete projecten uit te voeren zoals biobrandstof voor de scheepvaart en de verbouw van biomassa.

De heer Sieswerda (Staten Fryslân, D66) vroeg zich af of kernfusie geen optie is.

De heer Koel (Provincie Groningen) vroeg of er in Denemarken leveringsonzekerheid was geweest in de tijd dat men van importen afhankelijk was.

De heer Enemark (CWSS) informeerde dat, zoals reeds door de heer Marquenie naar voren gebracht, dat binnen een generatie Denemarken van een 100% energie-importerend land tot een bijna 100% energie-onafhankelijk land geworden was. Gas en oliewinning op de Noordzee en energiebesparing hebben daarbij een zeer grote rol gespeeld.

De heer Marquenie voegde hier aan toe dat Europa tot op heden voor 70% in de eigen energie kan voorzien maar dat dit snel gaat veranderen: al in 2007 zal de EU voor meer dan 50% afhankelijk zijn van import uit Noord-Afrika en Rusland.

De heer Kappers (Provincie Fryslân) merkte op dat energiebesparing in Nederland nog niet zo'n grote rol speelt omdat we verword zijn met eigen voorraden.

Scheepvaart

Het thema veiligheid van de scheepvaart werd ingeleid door de heer Martin Loos, lid van de ad hoc werkgroep scheepvaart. Hij stelde dat scheepvaart belangrijk is voor de economische ontwikkeling in de Waddenregio. De meeste regels m.b.t. de scheepvaart worden internationaal vastgesteld. De meeste aanbevelingen van het Forum hebben betrekking op betere coördinatie en beter materieel en de begeleiding van scheepvaart. De PSSA aanwijzing was een belangrijke stap vooruit maar dat feit is nog niet voldoende doorgedrongen. Loos onderstreepte ook het belang van een goede opleiding van bemanningen.

De heer Buitenwerf (Harlingen Seaport) stelde voor de sleepboot Hunter permanent in te zetten voor veiligheidstaken.

De heer Loos ondersteunde dit voorstel en merkte op dat eigenlijk een schip nodig is dat niet is beperkt tot 10 meter diepte.

De heer Sieswerda (Staten Fryslân, D66) vroeg of de internationale regelgeving voldoende is en hoe het zit met rampenplannen.

De heer Loos antwoordde dat het Forum uitsluitend aanbevelingen doet die binnen de huidige wet- en regelgeving mogelijk zijn. Voor wat betreft rampenplannen meende hij dat er te veel verschillende competenties zijn.

De heer Cazemier informeerde dat er een gezamenlijk rampenplan is van de drie noordelijke provincies waarvan CdK Nijpels voorzitter is.

De heer Cornelje (RCNZ) vroeg hoeveel sleepkracht nodig is.

De heer Loos antwoordde dat het Forum geen getal genoemd heeft en dat hierover nog wordt onderhandeld tussen de betrokken landen.

De heer Cornelje merkte op dat contracten met sleepboten een beperkte duur hebben vanwege bezuinigingen.

De heer Loos deelde mee dat aan de minister is gevraagd om meer eenheden. Een besluit over de sleper 'De Waker' was volgens hem een politieke zaak.

De heer Cornelje vroeg zich af of ongevallenbestrijding een rijkstaak is.

De heer Loos bevestigde dit omdat de meeste ongelukken buiten de invloedssfeer van de gemeenten plaatsvinden.

Kustbescherming

Dit thema werd ingeleid door mevrouw Henny Schans van RWS Noord-Nederland en lid van de trilaterale werkgroep 'Kustbescherming en Zeespiegelstijging' (CPSL).

Mevrouw Schans informeerde de deelnemers over de eerste fase van de CPSL groep die in 2001 was afgesloten met de aanbeveling aan de 9^e Waddenzeeconferentie dat best beschikbare milieutechnieken voor kustbescherming zouden moeten worden geselecteerd.

De CPSL was nu bezig met het analyseren van verschillende technieken, zoals zandsuppletie. Ook biologische elementen, zoals mosselbanken en zeegrasvelden zouden een rol kunnen spelen. Zij onderstreepte tevens het belang van ruimtelijke ordening als het gaat om toekomstige kustbescherming.

De heer Buitenwerf (Harlingen Seaport) stelde voor zand dat vrijkomt bij het baggeren van geulen te gebruiken voor zandsuppletie.

De heer Revier (Waddenvereniging) wees erop dat naast biologische processen ook menselijke activiteiten zoals baggeren relevant zijn voor kustbescherming.

Mevrouw Schans antwoordde dat dit aspect niet uitdrukkelijk aan de orde was geweest in de CPSL.

De heer Dankert (Raad voor de Wadden) vroeg aandacht voor kwelderwerken. Naar zijn mening zijn kwelders belangrijk voor de kustverdediging maar worden ze momenteel verwaarloosd. Hij pleitte ervoor op korte termijn kweldervorming te stimuleren.

Mevrouw Schans stelde dat het belangrijk is het huidige areaal aan kwelders te behouden. Zij was terughoudend wat betreft vergroting omdat dit sediment uit het systeem zou onttrekken.

Rondvraag

In de rondvraag pleitte de heer Spaansen (Den Helder) voor meer ruimte voor ondernemerschap. Naar zijn mening waren vogels tegenwoordig belangrijker dan mensen. Hij wees op de (te) vele regels en regelingen en ook op het feit dat in Duitsland meer mogelijk is dan in Nederland.

Afsluiting

De heer Cazemier dankte de aanwezigen voor hun komst en bijdragen.

Hij onderstreepte dat in het Waddengebied 3 miljoen mensen willen wonen, werken en recreëren. Het was volgens hem te prijzen dat de bewoners zelf met ideeën voor toekomstige duurzame ontwikkelingen zijn gekomen.

Hij stelde dat de regelgeving een gegeven is waar we mee om moeten (leren) gaan.

Voor wat betreft de aanbevelingen van het Forum was duidelijk geworden dat deze scherper en concreter kunnen en moeten.

Belangrijk is dat we niet teruggaan naar een top-down situatie.

De heer de Jong informeerde dat van de bijeenkomst een verslag wordt gemaakt dat op de WSF website www.waddensea-forum.org zal worden geplaatst. Het is verder mogelijk tot 1 December schriftelijke reacties in te dienen.

De commentaren zullen worden besproken op een vergadering van het Steering Committee op 13 januari 2005. Het eindrapport van het WSF zal worden aangenomen op de laatste Forumbijeenkomst op 10 en 11 februari in Leeuwarden.

Deelnemers

Baerends	Bernhard	Min. Landbouw Natuurbeheer en Voedselkwaliteit
Bijman	P.A.	Gedeputeerde Staten Provincie Fryslan
Boolsma	S.	Gemeente Dongeradeel Harlingen Seaport Business Association
Buitenwerf	Rene R.	c/o Kuhlman Repko Shipping BV
Bultje	Daan	PVDA Statenfractie Groningen
Cazemier	R.S.	Gemeente Dongeradeel
Coppes	J.L.R.	NAM
Cornelje	H.	RCNZ
Dankert	Rindert	Raad voor de Wadden
de Gans	Jeanette	Statenfractie Prins
de Groot	Piet Jan	NLTO
de Vries	R.J.H.	VROM-economische zaken
Detmers	J. P.	Ver. Wadvaarders
Dommerholt	H.	Natuurmonumenten Noord
Engelsman	Steeff	Royal Dutch Touringclub NWB
Eshuis	J.W.	Akzo Nobel Base Chemicals bv
Freijzen	G.F.H.	Kamer van Koophandel Alkmaar Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nedelandse
Geesbergen	Hans van	Mosselcultuur
Haerkens	J.N.M.	VNO-NCW Noord
Helder	Karel F.	Gemeente Wûnseradiel
Hofman	Oene	Provinciale Staten Fryslan, Groen Links
Holstein	Jaap	Europèche
Hoogland	Heleen	NLTO
Horst	Wim A. ter	Provincie Groningen
Huysman	I.	Stichting Natuurschool
Ijzermann	A. J.	Staatsbosbeheer regio Noord
Jager	Marc	Statenlid CDA Groningen
Kappers	A.	Provincie Fryslân
Keurentjes	Frans	NLTO
Kimkes	J. D.	Raad voor de Wadden
Kingma	Jurjen	NLTO
Kluizenaar	E. Jan	Wadvaarders
Knol-Licht	E.A.	Wadvaren Watersportbond District Noord Provincie Groningen, Afdeling Milieubeleid en
Koel	E.C.	bodemsanering
Kooij	Erwin A.	Peterson Supplylink BV
Kooistra	Geart	NLTO
Le Roux	J. J. W	Overlegorgaan Waddeneilanden
Lenis	Anne	Dutch WadenSea Provinces
Loos	Martin	Nord Nederlandse Watersport Bond
Marquenie	Joop	NAM
Meindertmsa	S.	NLTO- Dongeradeel
Meerdink	W.	Plattelâns Projecten Waddeneilanden
Meijer	L-	Stuurgroep Waddenprovincies
Oosterhof	A.	Gemeente Dongeradeel
Pilat	Henk	Stichting Waddengroep
Renkema	Gerard	Gemeente Eemsmond
Revier	Hans	Seas at Risk
Römgens	Ben	CIBIT
Schans	Hannie	RWS Noord- Nederland
Schroor	Meindert	Raad voor de Wadden
Sieswerda	J.J.	Statenfractie D66 Fryslan

Soepboer	A.	Raad voor de Wadden
Soepboer	P.	Wadloper
Spaansen	A.C.	Spaansen Den Helder b.v.
Tammes	Kees	Vereniging BBE
Tromp	Hein	Stuurgroep Waddenprovincies
v.d. Velde	J. W.	Vereniging van Waddenzee-gemeenten
van Dam	A.A.	Statenlid prov. Groningen
van de Bles	Theo M.	Staten Fryslan, GL
van den Berg	W.	Gemeente Ferwerderadiel
van den Ende	Jeroen	Harlingen Marine Terminal B. V.
v.d Schaef	Wietshe.	Gemeentebelangen Friesland
van der Heij	Wouter	Stichting Natuurschool
van der Schoor	Tineke	Duurzaamheidscentrum Lauwersoog
van Stee	Jan Willem	van Stee Survey and Supply BV
van Stee	Johan	van Stee Survey and Supply BV
van 't Zelfde	Jeanette	ANWB/regio Noord
van Tuinen	D.	Frisia Zout
van Zanten	P.J.	Kamer van Koophandel Groningen
Veldman	René	NLTO
Verheij	Herman	Seas at Risk c/ Waddenvereniging
Visser	T	NLTO- Dongeradeel
Visser	W.	Raad voor de Wadden
Weidemann	J.	NLTO- Dongeradeel
Westinga	Jacoba	Wadden Sea Advisory Council
Wijkhuisen	Henk	ANWB/regio Noord
Wintermans George J.		
M.		NAM
Woektink	Arjan	IVN Consultentschap Fryslan
Woudstra	Wim	Vissershaven Lauwersoog
Zorge	W.	Gemeente De Marne